

Я. М. Хлівний,

здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня

ЗАМІНА ТА СКАСУВАННЯ ЗАХОДІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОЗОВУ В ГОСПОДАРСЬКОМУ ПРОЦЕСІ

Національний авіаційний університет
проспект Любомира Гузара, 1, 03680, Київ, Україна
E-mail: y.khlivnyi@gmail.com

Мета статті: на основі аналізу особливостей заміни та скасування заходів зустрічного забезпечення позову в господарському процесі запропонувати шляхи до відповідного вдосконалення процесуального закону. **Методи дослідження.** метод аналізу застосований для дослідження судової практики та виявлення проблем забезпечення позову. Формально-логічний метод використано для формування висновків, пропозицій, спрямованих на вдосконалення господарського процесуального законодавства щодо заміни та скасування заходів зустрічного забезпечення позову в господарському процесі. **Результати:** доведено, що застосування заходів забезпечення позову, як і їх скасування чи заміна, повинно бути обґрунтованим та підтвердженим доказами. Обставини судової справи можуть змінюватись в ході її розгляду, оскільки ймовірна поява нових доказів, або ж між сторонами може бути врегульовано спір. Саме з цих підстав продовження застосування заходів забезпечення втрачає свою необхідність. До того ж, існують обставини, за яких продовження застосування заходу забезпечення призведе до порушення прав та інтересів заявника. Отже, при застосуванні заходів забезпечення позову суд має виходити з фактичних обставин справи і змінювати їх чи скасовувати відповідно до обставин справи, які виникають в ході її розгляду. **Обговорення:** особливості заміни заходів забезпечення позову в ході судового розгляду. Підстави та процедура скасування заходів забезпечення позову. Актуальна судова практика щодо заміни чи скасування заходів забезпечення позову в господарському процесі.

Ключові слова: господарський процес; забезпечення позову; заходи забезпечення позову; заміна заходу забезпечення позову; скасування заходу забезпечення позову.

Постановка проблеми та її актуальність. Заміна або скасування забезпечення позову є важливими складовими інституту забезпечення позову в господарському процесі, який спрямований на захист прав учасників судового процесу. Однак, теоретичне регулювання та практичне застосування інколи різняться, що негативно впливає на баланс інтересів сторін під час розгляду судових справ. Тому це питання потребує окремого дослідження з метою формування пропозицій для удосконалення як інституту забезпечення позову, так і заміни чи скасування забезпечення зокрема.

Аналіз досліджень і публікацій з проблеми: Інституту забезпечення позову приділили

увагу у своїх працях: В.В. Резнікова, яка дослідила визначення поняття та значення заходів до забезпечення позову, Н.С. Алексєєва, яка дослідила підстави забезпечення позову та зустрічне забезпечення. Проте у зазначених роботах домінує теоретичний підхід до висвітлення змісту забезпечення позову. Натомість, практичним питанням застосування досліджуваного процесуального інституту, зокрема заміні або скасуванню заходів забезпечення позову, належна увага не приділялася.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відповідно до статті 143 Господарського процесуального кодексу України [1] суд може замінити застосований захід забезпечення позо-

ву на інший, за умови отримання відповідного клопотання від учасника справи (клопотання про заміну заходу забезпечення позову).

Варто зазначити, що застосування заходів забезпечення позову спрямоване на захист виконання судового рішення в майбутньому. Отже, можна стверджувати, що такі дії відіграють превентивну функцію та спрямовані на події, які тільки відбудуться. У той же час обставини справи інколи змінюються не в прогнозованому напрямку, тому для забезпечення виконання рішення учасникам судового процесу надано право змінювати заходи забезпечення позову.

Таким чином, підставою заміни застосованого заходу забезпечення позову на новий є той факт, що попередньо вжитий судом захід забезпечення позову з урахуванням нових обставин справи вже не є ефективним та навпаки, може нанести шкоду заявнику, тому учасники справи прагнуть його замінити.

Заміна заходів забезпечення позову можлива з причини відсутності підстав для продовження застосування попередніх заходів забезпечення позову.

Наприклад, у справі № 465/4651/20 [2] розглядався спір про стягнення грошових коштів за договором. Позивач надав докази, які підтверджують наявність заборгованості відповідача за укладеною угодою. Задля захисту своїх прав та інтересів позивачем було подано заяву про забезпечення позову шляхом накладення арешту на грошові кошти боржника. Судом таке клопотання задоволено та накладено арешт.

Однак, згодом до суду надійшла заява відповідача, в якій він просив замінити захід забезпечення позову з накладення арешту на грошові кошти накладення арешту на нерухоме майно на накладення арешту на грошові кошти. Відповідач пояснив своє прохання тим, що завдяки грошовим коштам він здійснює господарську діяльність, внаслідок чого має прибуток. Відповідач є компанією із управління активами, тому накладення арешту на його рахунки наносить шкоду всім клієнтам та порушує принцип співмірності забезпечення позову.

Враховуючи наведені факти, судом було прийнято рішення про заміну заходу забезпе-

чення: з арешту грошових коштів відповідача на арешт його нерухомого майна.

Отже, в наведеній справі було вказано, що застосування заходів забезпечення позову має враховувати не тільки інтереси учасників справи, а і враховувати потенційні наслідки для третіх осіб. При зверненні позивач не звернув увагу суду, що відповідач є компанією із управління активами, від дій якої залежать і інші особи (їх активи). Через обмежену кількість інформації судом було прийнято рішення про арешт коштів боржника, що в свою чергу зупинило б роботу компанії та могло призвести до збитків третіх осіб. Таким чином, відповідач довів суду наслідки такого застосування арешту та звернув увагу на можливість застосування іншого заходу забезпечення позову для понесення відповідальності у разі задоволення судом позовних вимог.

Враховуючи викладене, можемо зробити висновок, що застосування арешту рахунку боржника було неефективним з огляду на шкоду від такого забезпечення позову правам та інтересам третіх осіб, пов'язаних із діяльністю відповідача, тому судом було прийнято рішення про застосування іншого заходу забезпечення шляхом накладення арешту на нерухоме майно відповідача. Такий підхід суду задовольнив вимоги позивача та не допустив порушення прав та інтересів відповідача.

Додаткової уваги заслуговує позиція суду у справі № 915/606/21 [3], в якій відбулась заміна заходу забезпечення з арешту рахунків на арешт рухомого майна.

Зазначена справа, як і попередній приклад, доводять системний підхід суду до питання заміни заходу забезпечення позову в разі нанесення такими діями шкоди третім особам. Вказана справа є додатковим підтвердженням того, що накладення арешту на банківські рахунки боржника в господарському процесі зупиняє роботу підприємства. Зупинка роботи підприємства створює негативні наслідки для боржника, його працівників та клієнтів. Такий вид забезпечення позову як арешт рахунків може бути співмірним із боргом, за рідкісним виключенням; зазвичай застосовані арешти на рахунки замінюються на інші види забезпечення в ко-

роткостроковій перспективі. Зупинка роботи підприємства через арештовані рахунки - це збитки відповідача, які не є метою забезпечення позову. Метою забезпечення позову є забезпечення виконання судового рішення у майбутньому, але не надмірне покарання відповідача за порушення. Таким чином, з огляду на судову практику прослідковується позитивна динаміка заміни застосованих заходів забезпечення позову в разі виявлення шкоди від такого забезпечення на права та інтереси третіх осіб, які не є учасниками справи.

Ще одним прикладом заміни заходів забезпечення позову є справа № 915/649/23 [4], в якій судом було замінено накладення арешту на грошові кошти боржника в сумі 815372,22 грн на арешт залишку боргу в розмірі 323313,23 грн. Особливістю цього випадку є те, що попри погашення боржником більшої частини боргу суд продовжив застосовувати арешт, однак зменшивши розмір арештованої суми відповідно до залишку суми заборгованості.

Враховуючи викладене, ми можемо зробити висновок, що заміна заходу забезпечення позову є важливим інструментом реагування на нові обставини справи.

Заміна заходів забезпечення позову здійснюється за клопотанням, яке може бути подане учасниками справи. Характерною ознакою вимоги про заміну заходу забезпечення позову є те, що вона повинна бути обґрунтованою та відображати факт того, що без зміни заходів виконання рішення суду буде ускладнено або застосування попередніх заходів непотрібне. Ця практика спрямована на забезпечення балансу прав та інтересів сторін, якщо відповідачем було доведено відсутність підстав, за якими накладено арешт на майно, і спроможність нести відповідальність у разі визнання судом його вини, - у такому випадку відсутня необхідність арешту його нерухомого майна.

У той же час існують справи, у яких відповідач ігнорує застосований захід забезпечення позову, вчиняє неправомірні дії (відчужує арештоване майно, виводить з рахунків кошти і інше), тому в таких випадках необхідно посилювати обмеження та убезпечити спірне майно

від можливих посягань в майбутньому шляхом заборони вчинення щодо нього дій.

Заходи забезпечення позову - це обмеження прав в теперішньому, для їх захисту в майбутньому. Обставини справи можуть змінюватись, а надана законодавцем можливість адаптувати застосовані заходи забезпечення позову під нові умови є досить ефективною. Судові процеси можуть тривати роками, за цей час борги можуть збільшуватись чи зменшуватись, тому для дотримання принципу співмірності та захисту інтересів учасників справи і третіх осіб необхідно застосовувати заміну заходу забезпечення позову при виникненні нових обставин.

Варто додати, що з огляду на судову практику найбільша кількість замін заходів забезпечення була спрямована на заміну накладеного арешту на рахунки юридичних осіб. Дійсно, повне блокування рахунків зупиняє роботу підприємства та є надмірним тягарем для відповідача. Отже, *доцільно було б накладати арешт на суми боргу, а не на всі рахунки боржника.*

Якщо зміна заходів забезпечення позову спрямована на адаптування застосованого заходу до теперішніх умов справи, то існує такий механізм, як скасування заходів забезпечення позову в господарському процесі, який спрямований на повну відміну застосування заходів щодо боржника.

Підстави скасування заходів забезпечення визначені законодавцем у статті 145 Господарського процесуального кодексу України [1], до яких відносяться:

- 1) власна ініціатива суду;
- 2) клопотання сторони справи;
- 3) клопотання учасника справи після ухвалення рішення по задоволенню позову;
- 4) залишення позову без розгляду;
- 5) закриття провадження у справі;
- 6) відмова у задоволенні позову.

Заходи забезпечення позову, що були застосовані до звернення до суду з позовом можуть скасовуватись на підставі:

- 1) повернення позовної заяви;
- 2) відмови у відкритті провадження;
- 3) відсутності позову після звернення з заявою про забезпечення позову протягом десяти

днів, а щодо забезпечення позову шляхом накладення арешту на морське судно - до тридцяти днів.

Судова практика в сфері скасування заходів забезпечення позову досить цікава, оскільки законодавцем визначена велика кількість підстав до скасування. Задля відображення, як діють положення ГПК України на практиці, необхідно проаналізувати актуальну судову практику.

У справі № 916/2281/23 [5] позивачем заявлено вимоги про стягнення заборгованості за договором, який був укладений з відповідачем. Додатково позивач звертався до суду із заявою про застосування заходів забезпечення позову шляхом накладення арешту на грошові кошти відповідача у сумі його боргу. У ході розгляду спору позивачем було подано заяву про скасування застосованого заходу забезпечення у зв'язку з укладеною між сторонами мировою угодою. Судом було прийнято до уваги факт укладання мирової угоди між сторонами, і через відсутність потреби в продовженні застосування арешту на грошові кошти відповідача захід забезпечення позову був скасований.

Подібної позиції було дотримано і в судовій справі № 907/996/23 [6], предметом якої був спір двох фізичних осіб-підприємців щодо помилково перерахованих коштів. У межах судового розгляду сторони уклали мирову угоду, тому при винесенні ухвали про затвердження мирової угоди цією ж ухвалою було скасовано застосовані раніше заходи забезпечення позову.

У справі № 757/37903/18 [7] предметом позову є припинення порушення прав інтелектуальної власності. Разом з позовною заявою заявник звернувся до суду із заявою про забезпечення позову, яка була задоволена судом ухвалою про відкриття провадження. У той же час позивачем було подане клопотання про залишення позовної заяви без розгляду. Враховуючи ці обставини, судом було прийнято рішення про залишення позову без розгляду. У зв'язку з тим, що справу було залишено без розгляду, продовження застосування заходів забезпечення позову щодо предмета спору порушувало б права відповідача у справі, і таким чином, порушувався б баланс прав та інтересів сторін. Тому

судом було прийнято рішення про скасування застосованого заходу забезпечення позову.

Отже, при залишенні позовної заяви бер розгляду суд автоматично, без заяви сторони, припиняє дію заходу забезпечення позову, оскільки таке продовження може нанести відповідачеві збитки та порушити його права.

Наступним прикладом скасування заходів забезпечення буде справа № 911/1209/18 [8], у якій позивач вимагав стягнення боргу з відповідача. З позовною заявою було подано заяву про забезпечення позову шляхом накладення арешту на нерухоме майно відповідача, яку було задоволено судом.

Під час розгляду справи від позивача надійшла заява про скасування застосованого заходу забезпечення позову відносно відповідача. Заява було обґрунтована тим, що між сторонами було укладено договір про погашення боргу, відповідно до положень якого відповідачем повністю погашено суму боргу перед позивачем. Оскільки предметом розгляду справи було стягнення заборгованості, яку вже повернуто відповідачеві, то продовження накладеного арешту порушувало б права та інтереси відповідача. Судом було прийнято рішення про скасування заяви про забезпечення позову шляхом накладення арешту на нерухоме майно відповідача.

У цій справі, як і в попередніх прикладах, чітко прослідковується втрата необхідності продовження застосування заходу забезпечення позову шляхом виконання відповідачем свого грошового зобов'язання перед позивачем. Укладання договору про погашення боргу та укладання мирової угоди досить часто зустрічаються, як засвідчує аналіз судової практики. Такий вихід із спірної ситуації є найбільш вигідним для сторін, оскільки вони самостійно домовляються про взаємні умови та таким чином прискорюють вирішення спору.

Варто додати, що найбільша кількість випадків скасування застосованого заходу забезпечення позову відбуваються в ході розгляду справи внаслідок позасудового врегулювання спору його сторонами. Зазначене відображає, що звернення до суду визнається як останній аргумент при вирішенні конфліктних ситуацій

між контрагентами. Більшість спорів завершують своє існування до першого судового засідання, відповідно і застосовані заходи забезпечення позову припиняють існування при закритті провадження через відсутність предмета спору чи мирну угоду сторін. Як вже було зазначено, продовження дії заходу забезпечення позову неможливе, якщо воно починає порушувати права та інтереси заявника, тому коли спір між сторонами вичерпано, то такі заходи мають бути відразу скасовані.

Отже, підстави скасування забезпечення позову можна поділити на дві групи:

1) за власною ініціативою учасників справи (направлення до суду клопотання про скасування застосованих заходів з обґрунтуванням, укладання мирної угоди між сторонами);

2) за ініціативою суду (залишення позову без розгляду, закриття провадження у справі, відмова у задоволенні позову, повернення позовної заяви, відмова у відкритті провадження, відсутність позову після звернення з заявою про забезпечення позову протягом десяти днів, а щодо забезпечення позову шляхом накладення арешту на морське судно - до тридцяти днів).

Підсумовуючи викладене, варто зазначити, що скасування заходу забезпечення позову є надважливим інструментом для захисту прав та інтересів сторін спору. Аналітика актуальної судової практики вказує на стійку тенденцію врегулювання спорів шляхом укладання мирної угоди або шляхом погашення суми боргу відповідачем, що автоматично скасовує застосовані заходи забезпечення через втрату необхідності до їх продовження. Зазначена тенденція до мирного вирішення спорів вказує на ефективність заходів забезпечення позову, оскільки до моменту звернення до суду відповідач відмовляється погасити борг, що і стає предметом звернення. Отже, з огляду на кількість судових ухвал про скасування заходів забезпечення позову через примирення сторін, вона значно перевищує інші підстави скасування.

Категорія справ, яка є кількісно меншою за попередню, - це справи, під час розгляду яких, скасовуючи заходи забезпечення позову, судами було повернуто заяви, відмовлено в задоволенні заяви, залишено позови без розгляду, якщо по-

зивачами не було дотримано вимог до оформлення заяви або не надано суду відповідних доказів. Клопотання про скасування може бути подане як позивачем, так і відповідачем, а також не потрібно відкидати право суду самостійно скасувати застосовані заходи забезпечення позову, оскільки, у разі відсутності підстав для продовження застосування заходів, суд вправі сам скасувати застосовані раніше заходи. Застосування заходів забезпечення позову, як і їх скасування чи зміна, повинно бути обґрунтованим та підтвердженим доказами. Наведені судові справи в якості прикладів чітко відображають проблематику застосування заходів забезпечення позову. Обставини справи можуть змінюватись, можуть виникати нові докази або ж між сторонами може бути врегульовано спір, внаслідок чого продовження застосування заходів забезпечення втрачає свою необхідність. Отже, при застосуванні заходів забезпечення позову суд має виходити з фактичних обставин справи і змінювати їх чи скасовувати відповідно до обставин справи, які виникають під час її розгляду.

Висновки. Застосування заміни чи скасування заходів забезпечення позову дозволяють вчасно реагувати на зміну обставин під час розгляду справи в суді, сприяють захисту прав учасників процесу та інших осіб.

Заміна заходів забезпечення позову викликана змінами обставин справи та спрямована на пониження рівня відповідальності відповідача або його збільшення, залежно від обставин справи. Зміна заходу може бути викликана діями божника, наприклад погашенням частини боргу, тому виникає потреба у зміні суми арешту у бік її зменшення. Окрім цього, застосований раніше захід забезпечення може створювати надмірне покарання для відповідача або навіть впливати на третіх осіб, які не є учасниками справи. Найбільша кількість ухвал, якими було змінено захід забезпечення позову, стосується заміни заходу, як от накладення арешту на грошові кошти боржника. Така дія є небезпечною та паралізує діяльність суб'єкта господарювання, створюючи при цьому потенційні ризики для понесення відповідачем додаткової

відповідальності, яка навряд чи буде компенсована іншою стороною.

Зміна заходів забезпечення в більшості справ здійснюється за ініціативою сторони. Скасування заходів забезпечення позову теж може бути здійснено із ініціативи сторони, про що свідчить більшість судових ухвал про скасування заходів забезпечення. Однак, слід пам'ятати, що суд має право самостійно скасувати застосований захід у формі залишення позову без розгляду, закриття провадження у справі, відмови у задоволенні позову, повернення позовної заяви, відмови у відкритті провадження, відсутності позову після звернення з заявою про забезпечення позову протягом десяти днів, а щодо забезпечення позову шляхом накладення арешту на морське судно - до тридцяти днів.

Література:

1. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 06.11.1991 р. № 1789-XII *Відомості Верховної Ради України*. 1992 р. № 6. Ст. 56.

2. Ухвала Франківського районного суду м. Львова від 19.02.2021 у справі № 456/4651/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95019963>.

3. Ухвала Господарського суду Миколаївської області від 30.06.2021 року у справі № 915/606/21 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98041937>.

4. Ухвала Господарського суду Миколаївської області від 26.12.2023 року у справі № 915/649/23 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115936393>.

5. Ухвала Господарського суду Одеської області від 18.07.2023 року у справі № 916/2281/23 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112369333>.

6. Ухвала Господарського суду Закарпатської області від 23.02.2024 року у справі № 907/996/23 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117338989>.

7. Ухвала Господарського суду міста Києва від 28.07.2024 року у справі № 757/37903/18-ц URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105562059>.

8. Ухвала Господарського суду Київської області від 01.03.2019 року у справі № 911/1209/18 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80365823>.

References:

1. Economic Procedural Code of Ukraine: Law of Ukraine dated November 6, 1991 No. 1789-XII // *Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine*. 1992. No. 6. Art. 56.

2. Resolution of the Frankivsky District Court of Lviv dated February 19, 2021 in case No. 456/4651/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95019963>.

3. Resolution of the Commercial Court of the Mykolaiv Region dated June 30, 2021 in case No. 915/606/21 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98041937>.

4. Decision of the Commercial Court of the Mykolaiv Region dated December 26, 2023 in case No. 915/649/23 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115936393>.

5. Decision of the Commercial Court of Odesa Region dated July 18, 2023 in case No. 916/2281/23 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112369333>.

6. Decision of the Economic Court of Zakarpattia Oblast dated February 23, 2024 in case No. 907/996/23 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117338989>.

7. Decision of the Commercial Court of the City of Kyiv dated 07/28/2024 in case No. 757/37903/18-ts URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105562059>.

8. Decision of the Commercial Court of the Kyiv region dated March 1, 2019 in case No. 911/1209/18 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80365823>.

REPLACEMENT AND CANCELLATION OF CLAIM SECURITY MEASURES IN ECONOMIC PROCEEDINGS

National Aviation University
Lubomir Husar Avenue, 1, 03058, Kyiv, Ukraine
E-mail: y.khlivnyi@gmail.com

The purpose: to describe the features of replacing and canceling measures of counterclaim protection in the economic process, based on the analysis of which to propose ways to improve them. **Research methods:** the method of analysis is used to study judicial practice and identify problems of claim enforcement. The formal-logical method was used to form conclusions, proposals aimed at improving economic procedural legislation regarding the replacement and cancellation of measures to counter-ensure a claim in an economic process. **Results:** it is proved that the application of measures to ensure the claim, as well as their cancellation or change, must be justified and confirmed by evidence. The circumstances of the court case may change during its consideration, as new evidence may appear or a dispute may be settled between the parties, precisely because of these reasons, the continuation of the application of security measures loses its necessity. Moreover, there are circumstances when the continuation of the enforcement measure would violate the rights and interests of the applicant. Therefore, when applying measures to secure a claim, the court must proceed from the actual circumstances of the case and change or cancel them in accordance with the circumstances of the case that arise during the consideration of the case. **Discussion:** features of replacing measures to secure a claim in the course of court proceedings. Grounds and procedure for canceling measures to secure a claim. Current judicial practice in the context of replacement or cancellation of measures to secure a claim in an economic process.

Key words: business process; securing a claim; measures securing a claim; replacing a measure securing a claim; canceling a measure securing a claim.

Стаття надійшла до редакції 22.05.2024